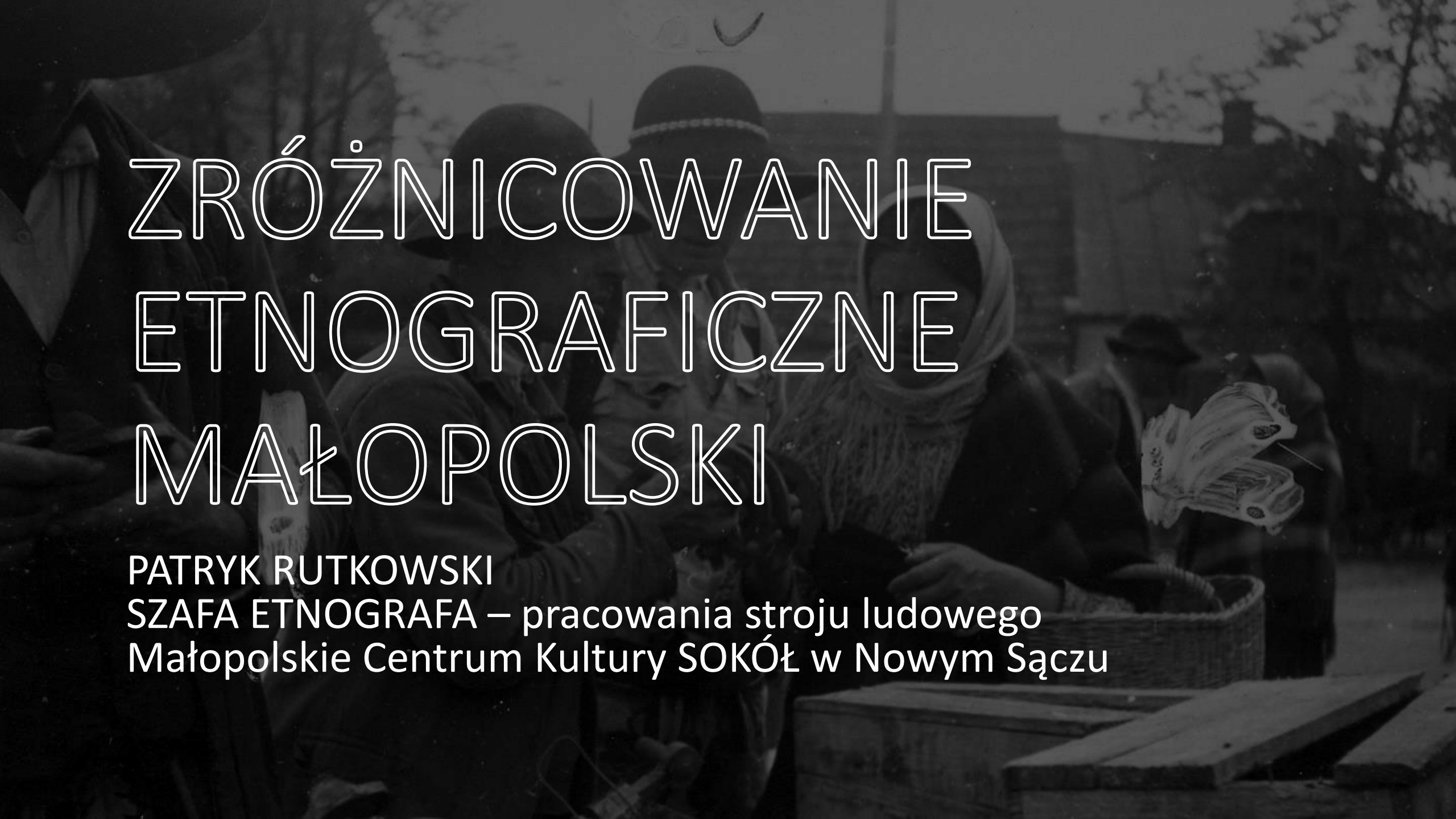




EtnoMałopolska

– 3 dniowe warsztaty szkoleniowe dla przedstawicielek Kół Gospodyń Wiejskich z Województwa Małopolskiego – strażniczek piękna regionu.

Szaflary , 3-5 marzec 2025 r.



ZRÓŻNICOWANIE ETNOGRAFICZNE MAŁOPOLSKI

PATRYK RUTKOWSKI

SZAFA ETNOGRAFA – pracownia stroju ludowego
Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu

Podziały etnograficzne w Polsce – delimitacja i metody badawcze

- Polska charakteryzuje się dużą różnorodnością etnograficzną.
- Granice między grupami regionalnymi wyznaczano na podstawie języka, kultury, tradycji i gospodarki.
- Celem prezentacji jest omówienie kryteriów i metod delimitacji grup etnograficznych w Polsce.



Kryteria delimitacji grup etnograficznych

- **Nagłówek:** *Na jakiej podstawie wyznaczano granice grup etnograficznych?*
Treść (punktowana lista):
- **Język i gwara** – dialekty i różnice w wymowie.
- **Strój ludowy** – charakterystyczne elementy odzieży (np. pasiaki łowickie, parzenice góralskie).
- **Architektura ludowa** – budownictwo charakterystyczne dla danego regionu.
- **Zwyczaje i obrzędy** – np. sposoby obchodzenia świąt i uroczystości rodzinnych.
- **Struktura społeczna i gospodarka** – sposoby uprawy ziemi, pasterstwo, rzemiosło regionalne.



Delimitacja grup etnograficznych

Delimitacja grup etnograficznych w Polsce opierała się na analizie różnic kulturowych, językowych i gospodarczych. Tradycyjne społeczności regionalne rozwijały się w stosunkowo odizolowanych warunkach, co doprowadziło do wykształcenia unikalnych cech. Wyróżniamy kilka podstawowych kryteriów delimitacji:



Język i gwara

Język stanowił jedno z najważniejszych kryteriów podziału etnograficznego. W ramach języka polskiego występują liczne **dialekty**, które różnią się słownictwem, wymową oraz strukturą gramatyczną. Badania Kazimierza Nitscha pozwoliły na klasyfikację dialektów na:

Dialekt małopolski (m.in. gwara góralska, sądecka),

Dialekt wielkopolski,

Dialekt mazowiecki,

Dialekt śląski,

Język kaszubski, który posiada status odrębnego języka.

Na tej podstawie wyznaczano granice etnograficzne, np. **Kaszubów i Kociewiaków**, których języki różnią się pod względem leksykalnym i fonetycznym.



Strój ludowy

Tradycyjny ubiór był wyznacznikiem tożsamości grupy i pozwalał na łatwe odróżnienie poszczególnych społeczności. Różnice wynikały z dostępności materiałów, wzorców artystycznych oraz warunków klimatycznych. Przykłady:

Strój góralski – charakterystyczne parzenice na portkach, kapelusze z muszelkami, ciupagi.

Strój łowicki – pasiaste spódnice i kaftany, bogata kolorystyka.

Strój śląski – haftowane czepce i fartuchy u kobiet, eleganckie surduty u mężczyzn.



Architektura ludowa

Budownictwo odzwierciedlało warunki środowiskowe i potrzeby mieszkańców. Na tej podstawie delimitowano regiony etnograficzne:

- **Góralskie chaty zrębowe** – solidne drewniane konstrukcje przystosowane do surowych warunków klimatycznych.
- **Kurpiowskie domy drewniane** – charakterystyczne bogato rzeźbione okiennice i ozdoby.
- **Bielone chałupy na Podlasiu** – często zdobione ornamentami geometrycznymi.



Zwyczaje i obrzędy

Różnice w obrzędowości religijnej i rodzinnej były wyraźnym kryterium delimitacji. Przykłady:

Kolędowanie – inne formy występowały u Górali, na Kaszubach i na Podlasiu.

Sposób obchodzenia Wigilii – na Śląsku wigilijna kolacja zawierała moczka i makówki, w Małopolsce podawano zupę grzybową.

Święto Nocy Kupały – kultywowane zwłaszcza na terenach wschodnich.



Struktura społeczna i gospodarka

Każda grupa etnograficzna miała unikalne formy gospodarowania:

Górale – pasterstwo, wypas owiec i produkcja oscypka.

Kurpie – bartnictwo, gospodarka leśna.

Mazurzy – rybołówstwo, gospodarka wodna.

Ślązacy – rolnictwo, ale także tradycyjnie górnictwo i hutnictwo.



Metody delimitacji grup etnograficznych

- **Nagłówek:** *Jak określano granice grup etnograficznych?*

Treść (podział na dwie kolumny):

-  **Metoda lingwistyczna** – badania dialektów
-  **Metoda kartograficzna** – tworzenie map etnograficznych
-  **Badania terenowe** – wywiady, obserwacja, analiza folkloru
-  **Źródła historyczne i archiwalne** – spisy ludności, dokumenty kościelne

Metody delimitacji grup etnograficznych

Jak badano podziały etnograficzne w Polsce?

W badaniach nad podziałami etnograficznymi stosowano różnorodne metody naukowe. Dzięki nim możliwe było precyzyjne określenie granic poszczególnych grup.

1. Metoda lingwistyczna

Badania dialektalne prowadzone przez Kazimierza Nitscha i jego uczniów pozwoliły na wyznaczenie obszarów występowania różnych gwar i języków regionalnych.

📌 Przykład:

Granica między dialektem małopolskim a śląskim na linii Biała – Skawa.

Odmienność językowa Kaszubów od sąsiednich Kociewiaków.

Metoda ta polegała na nagrywaniu i analizowaniu mowy mieszkańców różnych regionów, a następnie porównywaniu cech fonetycznych i leksykalnych.



2. Metoda kartograficzna

Tworzono **mapy etnograficzne**, które przedstawiały rozmieszczenie grup regionalnych.

 **Przykłady:**

Metoda ta opierała się na analizie terenowej i nanoszeniu danych na mapy.

3. Badania terenowe

Obejmowały wywiady z mieszkańcami, obserwację uczestniczącą oraz dokumentację audiowizualną.

📌 **Przykład:**

Badania Józefa Chałasińskiego nad społecznościami chłopskimi.

Dokumentacja obrzędów weselnych w różnych częściach Polski.

Dzięki tej metodzie można było poznać autentyczne zwyczaje i sposób życia mieszkańców.

4. Źródła historyczne i archiwalne

Analiza dokumentów historycznych pozwalała na określenie, jak kształtowały się podziały etnograficzne w przeszłości.

📌 **Przykłady źródeł:**

Spisy ludności z XIX i XX wieku,

Dokumenty kościelne (metryki chrztów i ślubów),

Opisy podróżników i kronikarzy (np. Jana Długosza).

Dzięki tej metodzie można było prześledzić zmiany w składzie etnicznym Polski na przestrzeni wieków.



TVP
VOD





Legenda/Vysvetlivky

Granica państwowa

Štátna hranica

Granice powiatów

Hranice okresov

Granice miejscowości (gór.)

Hranice obcí (gor.)

Miasto powiatowe

Okresné mesto

Siedziba gminy (w PL);

inna miejscowość (w CZ,SK)

Sidlo obce (gminy) (v PL);

Iná obec/mesto (v CZ, SK)

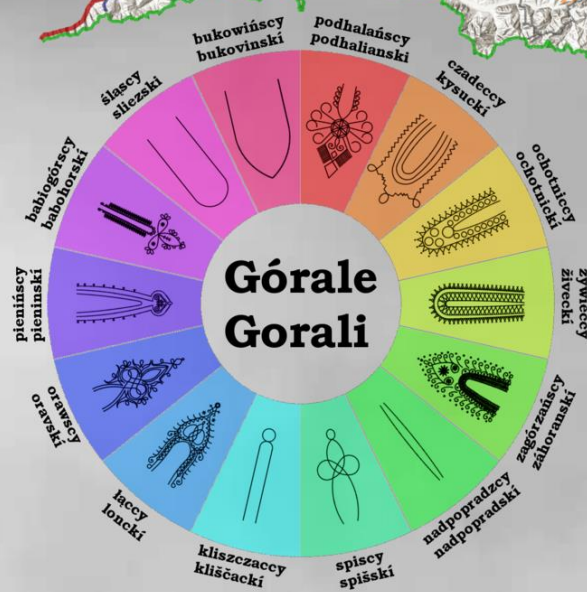
Teren przejściowy/mieszany*

Prechodné/miešané územie*

Grupy sąsiednie (w CZ, PL), grupy główne (w SK)

Susedné skupiny (v CZ, PL), hlavné skupiny (v SK)

*okolice
Jordanowa, Raby
Wyżnej, Rabki-
Zdroju, Szytkowic -
obecnie
dominacja kultury
podhalańskiej
*okolice Jordanowa,
Wyżnej Raby,
Rabki-Zdroja,
Szytkowic -
- v súčasnosti
prevaha
podhalańskiej
kultúry



Górale poza tym obszarem/
Gorali mimo tejto oblasti
Rumunia/Rumunsko
Plesă (Județ Suceava)
Poiana Micului
Solonețu Nou
Ukraina/Ukraina
Нижні Петрівці
(Nyžni Petrivci)
Стара Красногора
(Stara Krasnohora)
Тереблець (Tereblec)
Polska/Polsko
Brzeźnica (powiat
żagański)
Dragowina
Jastrowie
Kotowice (powiat
zielonogórski)
Kozłice (powiat
polkowicki)
Lubomysł
Przybysław
Raciborowice Górne
Stanów
Strzegomiany
Wichów
Zbylutów
Złotnik

Słowacja/Slovensko
Dravce
Liptovská Lúžna
Lom nad Rimavicou
Pohorelá

Serbia/Srpsko
Ostojevo

5 0 5 10 15 20 25 km

Górale Gorali



KRAKOWIACY





KRAKOWIACY ZACHODNI



KRAKOWIACY ZACHODNI



Kracowiacy Wschodni